

CATOSCOPIUM NIGRITUM (HEDW.) BRID. NA SLOVENSKU***Catoscopium nigratum* (Hedw.) Brid. in Slovakia**

Zdeněk Pilous

Komenského 433, 543 71 Hostinné, Česká republika

Abstract: *Catoscopium nigratum* (Hedw.) Brid. is subarctic-(subalpine) species (cf. Düll 1985) and its distribution reaches mountains of Central Europe. This species regarded as rare (Kubinská et Janovicová 1996) in the Slovak Republic has relatively lots of localities in mountains of Slovakia. As well as in other countries, in Slovakia it grows sometimes at lowland localities, where is probably as a glacial relict.

Tento nenápadný, zpravidla plodný mech s drobnou, vysoce vyklenutou, kulovitou tobolkou je známý z území bývalého Československa pouze ze Slovenska. V České republice se nevyskytuje pro nedostatek vhodných stanovišť. Má i zvláštní taxonomické postavení: zprvu byl řazen do čeledi *Bartramiaceae* (Müller 1849) či čeledi *Meesiaceae* (Limpricht 1885), avšak Boulay (1884) pro něj utvořil dodnes uznávanou samostatnou čeleď *Catoscopiaceae*.

V Evropě je nejhojnější ve Skandinávii a dosti roztroušeně se vyskytuje ve střední Evropě a v Alpách, ale též v Karpatech, Pyrenejích a na Kavkaze. Dále roste ve Střední Asii, Číně, Severní Americe (Rocky Mountains, Kanada, Grónsko) a Střední Americe. Je výrazně horským druhem, jehož mimořádný výskyt v nízkých polohách (podhůří hor, nebo i zcela nížinné lokality) považuje již Limpricht (1895) za reliktní z doby ledové.

Výskyt na Slovensku leží při jižní hranici evropského areálu, nejj jižněji v Evropě však zasahuje ve Východních Karpatech do pohorí Bucegi. Jde o druh subarkticko-(subalpínský) (cf. Düll 1985) a jeho výskyt mimo hory je vždy velmi pozoruhodný. Podle tohoto autora roste mimo hory na mokřících až slatinných nebo na zamechovatělých prýstivých místech; v těchto případech má patrně charakter stanoviště větší roli než nadmořská výška. Na Slovensku byl poprvé sbírán Hazslinszkým v roce 1858 v Belianských Tatrách na Košiarech a „Oblazech“ (dnes již jen velmi nepřesně stanovitelné lokalitě) a ve Skalních vrtech. Chalubiński (1886) jej v blízkosti slovenských hranic sbíral na polské straně Tater (Giewont, Mieguszowsko a okolí Zakopaného). Vzhledem k tomu, že byl tak záhy popsán, uvádí jej Limpricht (1885) již z řady lokalit v alpské oblasti, ale i z nížin (Westfálsko). Také Chalubiński jej sbíral vedle polských Tater i v nižších polohách na slatinistiších. Po těchto starých nálezech nastává delší období, kdy nebyl sbírán, až teprve po první světové válce nastala na území bývalého Československa intenzivnější bryologická činnost.

Šmarda (1948) jej nejdříve vůbec neuvádí a ignoruje i všechny starší nálezy. Až v dalších příspěvcích (Šmarda 1954, Šmarda et Vaněk 1955) uvádí též svoje sběry - Belianské Tatry: Havran, Široké pole, Ždiarska vidla (zde opisuje jenom můj údaj zahrnutý ve sbírce Musci čechoslov. exsiccati). Zajímavý, ale nikoliv nějak výjimečný je údaj na lukách zvaných „Bollwiese“ u Šarpance v hustých koberech. Je to analogický výskyt jako v německých nížinách. Bohužel louky byly zrekultivovány a lokalita tak nejspíše zanikla. Dále jej Šmarda sbíral na severních svazích Malého Košiaru (1951) a ve Ždiaru pod Šiky (1961); pak již jen uvádí údaje Györffyho z r. 1934, a to Bujačí vrch a Babia dolina.

V recentním přehledu slovenských mechorostů (Kubinská et Janovicová 1996) je klasifikován v kategorii vzácný, dosud známých lokalit na území Slovenska je však poměrně větší počet. Sám jsem jej sbíral hned při svém příchodu na Slovensko na jaře r. 1934 v mokřadech pod Jedlovinou mezi Varínem a Nezbudskou Lúčkou v Malé Fatě, dále v Belianských Tatrách (Ždiarska vidla 1947, vrchol Nového 1947, Košiaru 1950, 1986, Žlebina 1985, Tristarská dolina 1951, vrchol Havranu 1953), v Nízkých Tatrách (Demänová dolina, Sinná 1985), a ve Velké Fatě (dolinka Mohoš 1975). V Nízkých Tatrách ho sbíral na Krakově holi mimo jiné též Pokluda 1980.

Literatura

- Boulay M. (1884): Muscinées de la France, I. Mousses. — 624 p., Paris.
- Düll R. (1985): Distribution of the European and Macaronesian mosses. Part 2. — Bryol. Beitr., Rheurdt, 5: 110-232.
- Chalubiński T. (1886): Enumeratio muscorum frondosum Tatrensium hucusque cognitorum. — Pamiętn. Fizyogr., Warszawa, 6:1-208.
- Kubinská A. et Janovicová K. (1996): A second checklist and bibliography of Slovak bryophytes. — Biologia, Bratislava, 51, suppl. 3: 81-146.
- Limpricht G (1895): Laubmoose Deutschlands, Oestereichs und der Schweiz. Abt. II. — 853 p., Leipzig.
- Müller C. (1849): Synopsis muscorum frondosum omnium hucusque cognitorum I. — 812 p., Berlin.
- Šmarda J (1948): Mechy Slovenska. — Čas. Zem. Mus., Brno, 32:1-75.
- Šmarda J. (1954): Druhý příspěvek k mechům Slovenska. — Čas. SAV, Bratislava, 9(1):12-29.
- Šmarda J. et Vaněk R. (1955): Třetí doplněk k mechům Slovenska. — Práce II. sekcie SAV, sér. biol., Bratislava 1:9:5-42.
- Podpěra J. (1907): Výsledky bryologického výzkumu Moravy za rok 1906-1907. — Zpr. Komise Přírod. Prozk. Moravy, odd. bot., Brno, 4: 3-82.

CLADONIA LUTEOALBA A C. NORVEGICA – NOVÉ DUTOHLÁVKY PRO ČR

Cladonia luteoalba and *C. norvegica*, new lichens for the Czech Republic

Jiří Liška¹, Zdeněk Palice¹ & Štěpánka Bayerová²

¹Botanický ústav AV ČR, 252 43 Příhonice, Česká republika

²Katedra botaniky PFF UK, Benátská 2, 128 01 Praha 2, Česká republika

Abstract: *Cladonia luteoalba* Wils. et Wheld. and *C. norvegica* Tønberg et Holien are reported for the first time from the Czech Republic. Chemical analysis (TLC) confirmed usnic and squamatic acid (*C. luteoalba*) and barbatic acid (*C. norvegica*). Both species seemed to be rather rare in Central Europe till now but might be only overlooked.

Liška a Pišút (Liška et Pišút 1994) udávají ve svém poměrně širokém pojetí druhů z České republiky celkem 57 druhů dutohlávek. Navíc se zmiňují o několika druzích, jejichž výskyt u nás není vyloučen. Při společných i individuálních exkurzích na Šumavě a v Brdech se v nedávné době podařilo autorům dva z těchto očekávaných druhů objevit.

Cladonia luteoalba Wils. et Wheld.

Lokalita: Bohemia merid., distr. Sušice: montes Šumava, in valle fluminis Vydra prope pagum Srní, ad terram in lapidoso mobile haud procul a casa alpina Turnerova chata dicta, alt. ca 900 m s.m., 12.VI.1997 leg. et det. J.Liška et Z.Palice, conf. T.Ahti (herb. Liška, herb. Palice)

Druh byl popsán v r. 1909 na základě několika sběrů z Anglie (Lancashire). Později byl objeven na dalších lokalitách v Anglii, Skotsku a Walesu, avšak do poloviny 60. let nebyl mimo Británii nalezen. Poté se množí další lokality a dnes je udáván již ze 4 světadílů.

C. luteoalba je nacházena většinou sterilní ve formě přizemních šupin. Podecia se tvoří velmi vzácně a většinou nejsou dobře vyvinutá. Šupiny jsou střední velikosti až poměrně velké, za sucha zavinitě a nápadně žlutou spodní stranou, která je v tomto stavu exponovaná vůči pozorovateli. Pozoruhodný je právě žlutý plstnatý až pavučinovitý povrch na spodní straně šupin. Je tvořen žlutou vrstvou krátkých hyf kryjících bíle zbarvenou dřev. Původně byl označován jako sorediosní (Ahti 1965), avšak protože nejsou přítomny buňky fotobionta, není toto označení správné. Podobně jako soredie je však tato pavučinovitá vrstva žlutě zbarvených hyf od povrchu šupiny oddělitelná. Světle žlutou spodní stranou za sucha zavinitých šupin připomíná druh *C. foliacea*.